

עם חלי אברהם-איתן לרגל הופעת ספר שיריה "מעלית אל הים" (עתון 77)

שאלה: מה פירוש השם "מעלית אל הים"?

תשובה: שם הספר נושא את שמו של השיר הפותח אותו (עמ' 7). ברובד הריאלי מתוארת תמונת-נוף בחוף ימה של נתניה, והיא מופיעה על הכריכה האחורית של הספר. המעלית נבנתה בשל המצוק הגבוה והקושי לעלות מן הים חזרה למרומי המצוק, בייחוד לקשישים הרבים המתגוררים בכתי אבות לאורך החוף.

ברובד הפסיכולוגי השיר מתאר בד בכד מצב קיומי נפשי: "כמיהה באויר מחשלת חישוקים של אהבה", "עתה קשישים יוכלו לעלות שוב על קו המים" וכדומה – שורות אלו מבטאות התרוממות-הנפש, מצב נפשי שאין לו גיל. עולם הרגש מתגלם בקו המים עליו גם קשישים מהלכים. בניגוד לירידה הפיסיולוגית של הגוף ישנה עלייה רוחנית. מעלית אל הים מגלמת את מעלית-הנפש.

ברובד המיסטי המזיגה של המים מעל והמים מתחת, ומעלית אל הים המובילה אליהם, מבטאת את מזיגת הנשמה עם מים עליונים לאחר רדתו של הגוף אל מעמקים. כלומר, לאחר המוות הנשמה נמזגת במים העליונים כטיפה באוקיינוס (משמעות זו מבהירה את עיצוב הכריכה). הצעידה על קו המים מבטאת את שני העולמות הפיסיים והמטאפיסיים כאחד. המעלית אל הים מבטאת עלייה מיסטית של הנשמה.

יעקב בסר שקלט את משמעותם של שיריי על כל רובדיהם כתב על גבי הכריכה: "ספר שיריה הרביעי של חלי אברהם-איתן מצטיין באמירה ישירה, אמיצה וכנה. הגיבורה האמיתית של ספר זה היא האהבה: אהבת-הנוף, אהבת-הים והמים בכלל. כל אלה מתחברים אל אהבה בין גבר ואישה. האהבה שהיא כאוויר לנשימה מתפרשת על הנוף הימי, האורבני והשמימי. לא פעם חוברים לכל אלה גם סממנים מיסטיים. זו כתיבה אמינה, המתמכרת לתוכנה, ומשכנעת גם קורא ספקן כמוני."

שאלה: מהם המוטיבים המרכזיים של ספר שיריך החדש, ובמה הוא שונה מקודמיו?

תשובה: אפתח בתשובה לחלקה השני של השאלה: שירי הספר עוסקים בשוטטות במחוזות הנפש ובמקביל בנהייה אחר המשמעות הקיומית. לכאורה, מסעות אלו בעולמות מיסטיים מצביעה על ניתוק מה"כאן" ומה"עכשיו"; לא כך הדבר. בדומה לשירי הקבצים הקודמים (בוקר ירוק, ספרית פועלים 1997, קרן עין כחולה, עקד 2000, נופי הבית, כרמל, 2003) אני נאחזת בריאלייה. הקיום שלי, כמו קיומו של כל אדם, צומח מתוך ה"כאן" וה"עכשיו". העיסוק במטאפיסיקה ובמופשט הם תולדה של ההתבוננות ב"כאן" וב"עכשיו".

אי אפשר לעשות הפרדה בין הקונקרטי ובין המופשט. אנו עושים זאת לצורך הדיון בלבד. המצב האמיתי הוא מצב של אחדות הניגודים. הקונקרטי והמופשט אחוזים זה בהווייתו של זה.

גם השירים מספריי הקודמים ברובד הראשוני שלהם הם שירים ריאליים. ישנם מבקרים שנאחזים ברובד זה בלבד ומחמיצים את האמת השירית. מי שמכיר את שירתי מוצא בהם את הרבדים האחרים המוכלים בהם. הדגמתי זאת, בריאיון קודם אתך, בשיר מתוך הספר השני שלי קרן עין כחולה שהוא למעשה השם של השיר

הראשון בספר. ברובד הראשון זהו תמונה חיצונית, בין אם קרן של אור בעין המתבוננת בעולם ובין אם תמונת קרן אור על מעין כחול, כפי שמומחש בעטיפת הספר. השיר מדגים את שילוב הקונקרטי במופשט במכלול שירתי, כביטוי למהות ה"אני" של אחדות הניגודים. הספר הנוכחי מעלית אל הים מבליט יותר את הרובד הפסיכולוגי ואת הרובד המיסטי יותר מאשר ספריי הקודמים. הגוון הכחול על כל משמעויותיו, הנפשיות והמטאפיסיות, משקף אותו.

המוטיבים המרכזיים:

המים, הענן, טיפות הגשם מופיעים בשירים רבים, לפעמים בצד הקרבה לים. בספר כולו קיימים ארבעה יסודות: אדמה, אש, רוח וים. המוטיב הבולט בספר הוא יסוד המים, הן בשל אהבתי הרבה את הים, את העננים, את הגשם והן בשל התפעלות היולית מול איתני הטבע. ההתפרצות היולית של רוב השירים, כשאני חושבת על-כך עקב השאלה שנשאלתי, מבטאת את הדינמיקה הנפשית והתודעתית גם יחד: ההכרתית והתת-הכרתית. כדוגמת השירים: "בסבך עננים", "במעלות-העננים", "קול חורף", "סלע-ענן", "סופה" ו"כוח המים, מנוע הדם" אותו אצטט לצורך המחשה: "סלעים מתרוצצים בים / העקשני / משנים את מזג-הנהר / מכים זה בזה / עד אבדן / פכד-גופם בתחתית-המים / כהתנחלות מחשבות-חוץ / בתת-התודעה. // הסט אותם אל הגדות / ותת-הנהר ירפה // ירפא בחרות קיומו" (עמ' 61).

מוטיב הצבעים: הצבע השולט בספר זה הוא כחול, וזה בולט כבר בעטיפה, מוטיב המים והשמים, שהינו מרכזי מכתוב את הצבע הכחול השולט. התחושה הראשונית היא של מלנכוליה, בלוז, עצבות, עקב הפירוד מבעלי שקיבלה ביטוי במחרוזת של שירי בדידות, אך בד בבד שמחת החופש והצמיחה האישית שקיבלה ביטוי ברוב שירי הספר ובשמו "מעלית אל הים". את מקומה של המלנכוליה תופסת האופטימיות, ההתחדשות, וההתהלכות על קו המים מחדש. יתכן, שלהתחזקות האמונה בכוח ההשגחה יש תפקיד נכבד באופטימיות זו המבליטה את הצבע הכחול בשירי. בעטיפה רואים את הדינמיקה של השמים, סערה שמציתה את כל מחוזות הנפש. קיימת בהחלט הלימה בין הדינמיקה של העננים וצבעי הסערה ובין הנפש הכותבת את השירים. צבעי הכחול והירוק הם הצבעים האהובים עלי במיוחד מבין כל הסגנוניות של צבעי הטבע שמקבלים ביטוי בשירי, וניתן לראות זאת בשמות הספרים וצבעי העטיפות. ספר זה שם את הדגש על הצבע הכחול, וזה נותן ביטוי לנהייה שלי אחר עולמות טמירים ולחיפוש התמידי של משמעות קיומנו כאן על-פני האדמה. הכחול והירוק מחברים בין הקיום הארצי לקיום השמימי. לניצוץ האלוקי, הנשמה הטמונה באדם, נתתי ביטוי בספרי "קרן עין כחולה". השירים נובעים מהעין: הן מהעין החיצונית, הקולטת את המראות, והן מהעין הפנימית, האנלוגית למעייין. אנו קולטים את העולם דרך החושים, דרך העין החיצונית, ומעבדים את המראות דרך העין הפנימית, או במילים אחרות דרך התודעה. העין הפנימית צובעת את המראות בצבעים ייחודיים בהתאם לסובייקט המתבונן בעולם. כל אדם מעצב את תמונת עולמו, את הנופים הנקלטים בעין, בין אם הם נופי טבע ובין אם הם נופי אדם. "עין" היא גם מעייין נובע מבפנים שמאפשר הן את החיבור לבורא עולם והן את בריאת השירים. המוטיב של הצבע הכחול בשירי קובץ זה מהווה המשך ישיר לקובץ "קרן עין כחולה" (עקר, 2000).

מוטיב הבדידות, ה"לבד", מופיע בשירים רבים. הכמיהה אליו והרצון להתעטף בו מחד, ומאידך, כאשר הוא מגיע במלוא קומתו הוא הופך למעמסה. ה"לבד" הוא מצב אנושי נתון שבא ביחד עם שאיפה או מסע להבנה, אך במקביל הכרח למען יכולת יצירה. ה"לבד" הוא כלי להעמקה מחשבתית-פילוסופית, דרך להבנה טובה של החיים, במקביל געגוע מלנכולי וחיפש תמידי אחר המהות של הקיום האנושי. הבדידות היא ראשית

כול מצב אנושי אקזיסטנציאלי, ואולי אילוץ שנכפה. אולם בדידות זו היא המצמיחה את היצירה ואת השירים שלי. אינני כותבת בדרך-כלל בבתי-קפה הומים מאדם, אם-כך היו מצבים שהרחף הפנימי היה כל-כך גדול שכתבתי שירים גם בסביבה הומה. בדרך כלל אני פורשת הצידה ומתנתקת לצורכי כתיבה. בין אם אני נמצאת בין אנשים ובין אם במצב של בדידות מוחלטת (גם פיסית) כתיבת השיר שלי נעשית לרוב מתוך מצב מדיטאטיבי של ניתוק מהסביבה האנושית. זו הדרך היחידה שלי לשוטט בתוך מחוזות הנפש של ה"אני", ומשם ליצור את השיר. ספרי השני שהוא ברובו ארס-פואטי נקרא "קרן עין כחולה", והוא מתאר את תהליך התפיסה של העולם ובמקביל את תהליך היצירה. הבדידות מאפשרת את ההתבוננות המעמיקה בנופי טבע ואדם ואת התבוננות שבאות בעקבותיה. אדגים שני שירי בדידות מתוך הספר:

"אלגיה": "בדידות פוגשת בדידות. / מכסות זו את זו ביגון / כגלים מפייסים / מחלחלים בגוף / החוף המפרר. // ידים ריקות אוהזות / ידים ריקות / וחלל אל חלל / פוער תהום נשיה // ואין בכחו של הירח / למלא את החשכה. // צפיות אל החוף / מתרסקות / כשכרי אורות / על גלים מותשים / מכים בחול / לח. / גל הנה הופך עבר / כגוף נבלע בחול / השב אל העפר // לידה ומות במהירות של מחשבה / נכנסת כשיר אהבה / ויוצאת כהספד / על אבדנה. // אתה מחפש קול / ותוהה: / תמונות מחלום של לילה / נמוגות כאד / אף הד / פותח תו אל העתיד / מרחיב תהום נשיתך / אוהז את השד כעבר / שזה עתה הגיח / בקולות תרועה / ובמהירות האור / שב אל העפר" (עמ' 14).

"לבד ואני": "לבד ארץ שקוף / עוטף את גופי אויר / פוער בי מצולות. / שותק. / שוקט. / ריק / והס... הס... // ואני פעם יחלתי / למגע השקט של / חלל גופו בסערת חיי / לאזני הכרויות / ללבה רותחת / בי / לאלם קולו / מהסה את משברי. // עכשו הוא כאן / לבד-ענק / צובע את הפחד / לבן / וגוף / מאבד משקל. // יום אחר יום / לבד אתי בכל מקום / ממלא את החלל כלום / ולא כלום. / פרושות כנפי / בין ארץ לשמים / מתמלאות ריק. / לכאורה נוסקת / לכאורה חפשיה / אכל חפש / נוזל כחול-הזמן / לבד כבד אינו / משאת-נפש / לבד הוא / משא-הנפש" (עמ' 40).

מוטיב האור ספרי מעלית אל הים הוא המשך ישיר של שירי קרן עין כחולה. יש הרבה מאוד שירי אור בספר. כך לדוגמא: "במדבר-האור", "שריטות של אור", "צפונות-האור", "לבנה", "אור מעגלי", "בוקר על הדר", "על גבול האור"... מוטיב האור ניכר כבר בכותרות השירים. אולם גם שירים שהכותרת לא מבלטיה את ה"אור" הוא קיים בתוך השורות וביניהן. האור החיצוני, ברוב השירים, משקף מצב תודעתי של תוכנה והתרוממות-רוח שבאה בעקבותיה, כעין אור פנימי שהוא השתקפות של מעלית הנפש. מוטיב האור קשור למוטיב המים ולארבעת היסודות המרכיבים את העולם ואת עולם שירתי: האש והמים, הרוח והאדמה. אני מוזמנת כמשוררת-אורחת לבתי-ספר תיכוניים לעתים אני מתבקשת לבחור שירים בנושא מסוים מתוך מגוון הנושאים בשיריי. באולפנא בדרום הארץ הוזמנתי במסגרת הנושא ה"אור-ביהדות" ושירי אור רבים נקראו ונדונו במפגשים הספרותיים שקיימתי בנושא האור. בחלק משירי האור בספר מעלית אל הים נעשה שימוש במסגרת תכנית לימודית לאחר מקרה ההתאבדות של נער ממודיעין. לדוגמא שני שירים קצרים שצוטטו מתוך הספר במסגרת התכנית:

"על גבול האור": "אל תכבה / את הפכי / רק גע במתג / נכון / החשכה מעצמה / תעלם" (עמ' 37).
 "שריטות של אור": "פוכב הצפון שורט עננים / מפצל אותם בספין של אור. / מאדים מתחפף בנגה-ירח / זורע נגוהות כתמים. / עיני משוטטות בשביל החלב / למצא שקט / למכוף המתפתל בי / ומפצל אותי לחלקיקים. // התוכנה מופיעה בהבזק / אורה נמשך / לעד" (עמ' 57).

שאלה: נופי טבע ונופי אדם בשיריך – כיצד הם מקבלים ביטוי?

תשובה: ההתחברות שלי לנופי-הטבע היא התחברות פיסית חושנית. גדלתי בתוך נופי טבע בבית עתיר ילדים. נמשכתי אל השדות, אל הטבע לא רק בשל המפלט מהרעש של האחים הקטנים בבית. אהבתי לטפס על עצים ולשוטט בשדות. בספרי הקודם נופי הבית כתבתי על הבילוי שלי בין ענפי עץ-הזית כשסבי, שהיה עיוור, השגיח בי ("בחצר הבית הישן", עמ' 30). זוהי רק דוגמה אחת מני רבות של שירים המתארים התחברות פיסית אל הטבע. כמו-כן בצד תיאורי הטבע מתוארים נופי אדם, דמויות מהסביבה האנושית העוטפת אותי. אין ספק שהאהבה לנופים והאנרגיה הרבה שאני שואבת מהם טמונה אי-שם בעולם הילדות שלי. בטבע ראיתי את התגלמות הבריאה מידי יום ביומו וכילדה חוותי זאת בעוצמות גדולות. זה מסביר את האהבה לאדמה, לים ולנוף בכלל.

המשיכה החזקה אל הנופים מבטאת, בין היתר, את הזיקה המיסטית אליהם שהייתה קיימת בי מימי ילדותי. משיכה בלתי מוסכרת לכוח הבריאה ולקסם הרב שטמון בטבע. מאז היותי ילדה אני נוהגת לקום מוקדם ולהתבונן בזריחה. המבט שלי מופנה כל הזמן למעלה להשתנות של צבעי השמים וצבעי היקום במהלך היממה ובעונות השנה המתחלפות. מבחינה זו נשארת אותה ילדה המוקסמת כל-פעם מחדש מהשינויים התמידיים בגוני היקום ומהדינאמיקה של הטבע.

שאלה: האם העובדה שאת חוקרת שירה, וקיבלת לאחרונה דוקטורט – יש לה השלכה על שיריך בשנים

האחרונות?

תשובה: ההתעמקות בשיריהם של איתמר יעוז-קסט וישראל אפרת – בשירתם עסק הדוקטורט שלי – חידדה, אני חושבת, אך לא לגמרי בטוחה בכך, את יכולת ההתבוננות מן הצד גם בשיריי. חקר השירה של איתמר וישראל אפרת וכל המשוררים עליהם אני כותבת מאמרים ורשימות, הרחיבה את אופקי ההתבוננות בשיר בכלל ואת ההתבוננות בשיריי, בפרט. בקריאה הראשונית של השיר הנכתב על-ידי, ההתבוננות בו היא פנימית בלבד, כשאני עדין מחוברת למצב התודעתי שהוליד את השיר. בקריאה השנייה אני מנסה לקרוא את השיר, כאילו לא אני כתבתיו, קריאה מתבוננת מן הצד. אני מתנתקת מהמצב התודעתי בו הייתי שרויה בעת כתיבת השיר.

תרומה ישירה של עבודת הדוקטורט ניתן לראות בשיר "אזלת-יד ביחד ולחוד" (בתוך: נופי-הבית). השיר נכתב לאחר שציטטתי שורות מתוך השיר "מצוד" של איתמר ומצאתי את עצמי שוקעת לנבכי תוכי. הנחתי את הדוקטורט, נטלתי דף ועפרון וכתבתי את השיר. מכיוון שהנחתי שהקורא לא ימצא שום עקבות של השיר "מצוד", ורציתי לרמז על נסיבות כתיבתו, ציטטתי שתי שורות מ"מצוד" כמוטו לשיר.

שאלה: מה זיקתך לגל הפמיניסטי המורגש כיום בשירה העברית?

תשובה: הזיקה שלי לגל הפמיניסטי נובעת לא בשל צו אופנתי כלשהו, אלא בשל מהותם של שיריי העוסקים בעיקר במהות האנושית-הנשית. כעשרים משיריי הולחנו, וכך נולד המופע המוסיקאלי-ספרותי שלי ושל הזמרת אירית-דותן מעין "אישה בשירים ובסירים" המומלץ על-ידי אמנות לעם. הופענו בכמה מקומות ברחבי הארץ. הביקוש למופע גדל, במיוחד לקראת שבוע האישה. יש הרואים בשיריי שירים פמיניסטיים, מכאן נובעת הצלחתו של המופע, שעלה על הגל הנכון. כל שיריי נובעים מתוך מהותי האנושית-הנשית ומתוך החוויות שחוויתי. לא הייתה לי כוונה מראש לשאת את דגל הפמיניזם בשיריי. כך למשל, השיר שדובר בו לעיל "אזלת-יד ביחד ולחוד" שנולד מתוך החוויה הפרטית ונחשב לשיר פמיניסטי.

ראיינה: חנה יעוז-קסט